

JAK POZNAT FAKE NEWS (RESPEKT Speciál březen 2017, kráceno)

1. Co se píše za titulkem?

Provokativní titulek nebo takový, který vyvolá víc otázek než odpovídí, je možná trochu nefér novinářská taktika, ale občas ho použijí i seriózní média. A ani velmi korektní titulkářská práce nemůže spolehlivě převyprávět celý příběh. „Přečíst si celý text, který doporučuji dál“ může znít jako nepřekvapivá rada. Když ale americký satirický web publikoval článek s titulkem „Studie: 70 procent uživatelů Facebooku čte pouze titulky článků“, a samotný text tvořila jen pseudolatina – téměř 46 tisíc lidí jej sdílelo dál. Skutečné, nesatirické studie říkají, že články jen podle titulků sdílí na sociálních sítích šest z deseti uživatelů. Číst dál než za přitažlivý titulek se vyplatí vždycky. Napsat novinářský článek, který má hlavu a patu, dá docela hodně práce. Na druhou stranu: vytvořit úplně vymyšlený článek, který má působit věrohodně, je také velmi složité. Autoři fake news se v samotném textu často prozradí – neobratností, nesmyslem či něčím jinak podezřelým.

2. Kde to vyšlo?

Pokud narazíte na zajímavý článek z média, které neznáte, stojí za to velmi zběžně prozkoumat, zda jde skutečně o noviny či web, v němž pracují skuteční redaktori, články redigují skuteční editoři a je zřejmé, kdo za obsah zpráv nese odpovědnost. Název může snadno mást. Například jeden ze známých amerických širitelů fake news se nazývá Boston Tribune – což zní vzosně a věrohodně. Poznat webovou stránku, která se důvěryhodně jen tváří, nemusí být složité. Jsou na ní uvedené kontakty? I na jednotlivé redaktory či na šéfredaktora? Lze dohledat také fyzickou adresu? Nebo je jediný kontakt e-mailová schránka na Gmailu či Seznamu? Nebo třeba vůbec žádný? Všechno to jsou náznaky, že s vaším informačním zdrojem je něco velmi v nepořádku.

3. Kdy to vyšlo?

Použit několik měsíců starou, naprosto pravdivou zprávu, třeba i od důvěryhodného a uznávaného média, a předstírat, že souvisí s aktuálním děním, je osvědčený a dobře fungující trik. Nikdo neočekává, že na něj v březnu letošního roku vyskočí zpráva z října 2014 – která ovšem v současném kontextu dává úplně nový smysl.

4. Kdo to napsal?

To samé, co platí o celých webech, platí o autorech článků. Psát pod pseudonymem není nutně hřích – ale v běžném seriózním zpravodajství není pro falešné či nepřiznané autorství místo. Zapátrat po autorovi textu také není těžké. Jak dlouho a jak často píše? Pakliže má na stránkách medailonek či je pod textem nějak charakterizován, dají se tyto informace dohledat a jsou pravdivé? Pokud není článek podepsaný vůbec, je jasno. Pokud je podepsaný jen zkratkou a médium (nebo údajné médium) nenabízí žádnou možnost, jak a kde podle ní autorství dohledat, je jasno úplně stejně.

5. Jsou citace a odkazy pravdivé?

Webové články, proložené třeba i desítkami odkazů, působí důvěryhodně. Působí jako velmi pracná, daty a dalšími zdroji podložená analýza – vládní zprávy, reporty mezinárodních organizací, statistické ročenky. Je proto dobré některý z těchto odkazů vyzkoušet. Často se stane, že odkaz je neplatný a nezavede vás vůbec nikam. Anebo skutečně vede k vládní analýze zločinnosti či statistice o imigraci – které ovšem tvrdí přesný opak toho, co podle článku mají dokládat.

6. Myslíte to vážně?

SLAVNÉ DNY

PŘÍBĚHY, KTERÉ PSALY HISTORII

Co si počít s titulkem „Prodavačka vypnula koledy a pustila adventní písně. Hrozí jí pokuta“? Může to být příklad skandální zaměstnavatelské zvrůle (navíc ze strany zahraničních velkofirem), anebo ve čtenářích může začít hlodat podezření, že si z nich někdo utahuje. Když se později dočte o stížnostech údajného vedoucího obchodního domu, že „když slyšíte: Obrátme se, ó hříšníci, a číňme pokání, tak to prodeje nezvýší. Škodu odhadujeme na 60 tisíc korun,“ už si tím může být jistý. Tohle je příklad z českého satirického pseudokatolického webu Tisíckráte.cz. Satira existuje a je nejlepší, když balancuje na hraně uvěřitelnosti. O důvod víc mít na paměti bod číslo jedna.

7. Co na to experti?

Tím není myšleno obvolávat ekonomické a bezpečnostní analytiky, případně poslance a zjišťovat skutečný stav věcí. Respektive je to možnost, ovšem v tom případě se ze čtenáře stává novinář a zabere to hodně času. Ovšem v případě pochybností je možné se obrátit na lidi, kteří za nás zprávy ověřují a hledají skutečné zdroje informací. V případě anglicky psaných textů je to třeba stránka FactCheck.org nebo PolitiFact.com. V Česku podobnou službu nabízí třeba Demagog.cz nebo Český rozhlas.